

ריב מעין אלטאן-
[מערק: אלטאן-ריב]

בברייחא פסחים נ"ו ע"א: שלשה דברים עשה חזקיה המלך ולא הודו לו חכמים: קיצץ דלתות של היכל ושיגרו למלך אשור, סחם מי גיחון העליון, עיבר ניסן בניסן. הגמרא אינה מפרשת מדוע לא הסכימו חכמים עם חזקיה בענין סתימת מי הגיחון ורש"י מפרש "שהיה לו לבטוח בקב"ה שאמר וגו' על העיר הזאת". אך המעיין יראה שפסוק זה (מלכים ב' י"ט, ל"ד) נאמר לחזקיה לאחר שירושלים כבר באה במצור ויום אחד כלבד לפני הצלחה (עין גם ברש"ש) גם מתמה הוא שחכמים יגנו מעשה שהוא חשוב מאד להגנת העיר בשעת סכנה ויפשו מעשה כזה כמיעוט בטחון בה'.

לכן הגני מציע כאן פתרון אחר, וזאת בעזרת המסופר בדב"ה ב' ל"ב. מתוך הדברים שם יוצא שאין כל קשר בין המצור על ירושלים כדי סנחריב לבין סתימת מי גיחון. החל בפסוק ב' מסופר על ההתעצות בין חזקיה ל"שריו וגבוריו" לסתום "את מימי העינות אשר מחוץ לעיר" והם אכן סתמום ואח"כ חזקו את חומת העיר והבינו את העיר ההם למצור. כל אלה הם אמצעים חיוניים ומומחר להגנת שבין "שריו וגבוריו" של המלך היו גם החכמים שבדודאי הסכימו עם כל זה. אח"כ מסופר על המצור ועל מפלת סנחריב, על מחלת חזקיה ורפואתו ולבסוף מסופר (פסוק ל') "והוא יחזקתו" סחם את מוצא מימי גיחון העליון...". והוא העביר את המים לתוך העיר בתוך נכבה חצובה שקיימת עד היום. הביטוי "והוא יחזקתו" מדגיש שהמלך עשה זאת בעצמו ולפי דעתו, בניגוד לסתימת המעינות שלפני תחילת המצור שנעשתה ע"י כל הקהל לאחר התעצות החכמים. גם הפסוק הבא מוכיח את כוונתו של חזקיה, שם נאמר "וכן במלציו שרי ככל... עובי האלקים". היו שפרשו את המלה "וכן" כמשמעות "אכן", אך לפי פירושו הכוונה לומר שגם בשעת סתימת מי גיחון וגם ביחסו אל שליחי ככל — "עובי אלקים".

גם הפיוט הקדמון שחיבר את הפיוט "למען המים" להושענא-רבה הכין כך את הפרק בדברי הימים. הוא אמר על חזקיה "המכריו תשובה לצאנך או כבוא מחוץ סחם עינות מים" ואין ספק שהפיוט משבח את חזקיה על כך. לפ"ז פירש גם הוא שגגותו של חזקיה אינו קשור למסופר בראש הפרק בד"ה ושסתימת עינות מים אינה סתימת מי גיחון.

באבות דר' נתן פרק ב' מובא שחזקיה סחם מי גיחון והסכימה דעתו לדעת המקום זה בניגוד לברייחא שבפסחים. היות ויש עוד ספקות על הטקסט באדר"נ רשאים אנו לשער שנפלה שם טעות של מעתיק שזכר את הגמרא שלנו ויש לקרא "סחם מימי מעינות" במקום "סחם מי גיחון".

השאלה מדוע סתימת כל המעינות נחשבת לכוונתו של חזקיה ואילו סתימת מי גיחון נחשבת לגנותו קשורה בשאלה מה החשא בסתימת מעין ככלל. נראה לי

שהסחם מעין עובר "בל תשחית" וראה לדבר שבמלכים ב' ג, י"ט נאמר: "וכל עץ טוב תפליז וכל מעיני מים תסחמו" שנזכרה סתימת מעינות בקשר עם השחתת עץ טוב. (עין בהקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה ובפירוש הרמב"ן לדברים כ' י"ט).

אם צרכי המלחמה והמצור דורשים זאת מותר להפיל ולהשחית אילנות פרי (עין ספרי דברים כ', י"ט וברש"ב"ם שם). סתימת שאר המעינות היתה צורך מלחמתי כונה בהתחשב בעליית צבא סנחריב כמסופר שם, ולא הסכימו חכמים. סתימת מי גיחון נעשתה כנראה בתקופה מאוחרת יותר שירושלים לא היתה עוד בסכנת מלחמה. זאת מוכיחה גם הציבה הנקבה הארוכה שבדודאי נמשכה חודשים רבים או אף שנים ולכן לא יכולה להיות קשורה בסכנת מלחמה קרובה. חזקיה בודאי לא יצר מפעל בניה זה בגלל מלחמת סנחריב אלא כאמצעי התגוננות לקראת השנים הבאות אם יבוא שוב "מלכי אשור" למלחמה על ירושלים.

נחזור כעת אל דברי רש"י בפסחים, ונראה לי שגם הוא הבדיל בין סתימות המעינות השונים. לכאורה נדמה שרש"י מפרש את דברי הברייחא "סחם מי גיחון" באומר "כדכתיב (ד"ה ב' ל"ב) למען לא יבאו מלכי אשור ומצאו מים לשחתה" והרי פסוק זה כחוב בתחילת הפרק כמדובר על שאר המעינות. אך אין זה נכון, כי רש"י אינו מביא את הפסוק מן המקרא אלא מעיר ש"ח" הערות: בתחילה הוא אומר "כדכתיב בדברי הימים". — וזהו מראה מקום איפה מסופר על סתימת מי גיחון. אח"כ הוא מעיר מעצמו ובלשונו — אמנם בהסתמך על ל"ו פסוק ד' שם — למה חזקיה סחם את מי גיחון. נזכר להוכיח זאת אם נשווה את לשון הפסוק עם לשון רש"י. הפסוק אומר "למה יבוא מלכי אשור" וזהו דברם של המפחדים מן האויב שמתקרב עתה לעיר. רש"י אומר "למען לא יבוא מלכי אשור", כאן מדובר על תקופה בה כבר עזב סנחריב את ירושלים והחשש הוא שמא יבוא שוב ויש למען זאת ע"י סתימת המים. יתר על כן, במקרא כתוב "מים רבים" כי מדובר על "כל המעינות"; רש"י אומר "מים לשחתה", והוא מחכוך למעין האחרון שנומך — מי גיחון. כזה מתורצת גם קושיית תרש"ש כי מעתה ברור שחזקיה חשש מ"מלכי אשור" גם לאחר שהקב"ה הכטיח לו "וגו' על העיר הזאת" ובהו רואה רש"י חוסר בטחון בה'.

לסיכום החקירה הזאת נאמר: הפסוקים בד"ה ולשון הברייחא בפסחים והאמור המנוגד לה באבות דר' נתן, גם הפיוט להושענא רבה ודברי פירוש רש"י בפסחים יבואו כולם על מקומם לשלום, אם נניח כי "לא הודו לו חכמים" מתהיט רק על סתימת מעין גיחון.

אבל בסתימת מי העינות מחוץ לעיר הסכימה דעתו לדעת המקום.